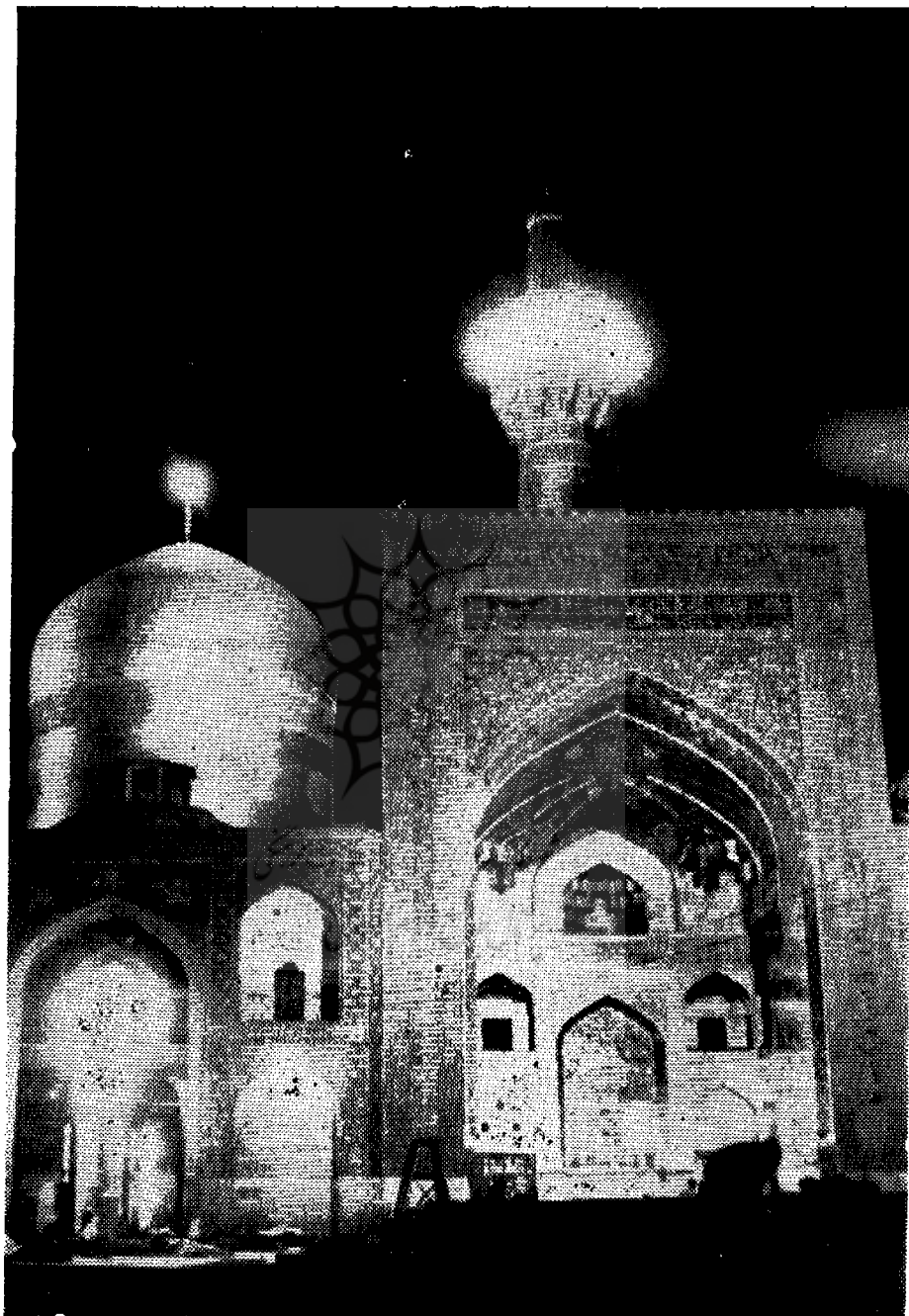

اینیه آستان قدس ایوان طلای صحن عتیق

این ایوان از آثار امیر علیشیر نوائی است که در سالهای ۸۷۵ تا ۸۸۵ در زمان سلطنت شاه سلطان حسین بایقرا ساختمان شده در کتیبه* دور خروجی ایوان مزبور قسمتهائی از آن کاشی های معرق دوره* اولیه* ساختمان و قسمتی دیگر مبین تعمیرات بعدی است سوره مبارکه: کهیعص بسم الله الرحمن الرحیم شروع و بآیه* ذلک عیسی بن مریم قول الحق خاتمه یافته و در بالای خط ثلث این کتیبه سوره* مبارکه* یس با بسم الله الرحمن الرحیم تا آیه* مبارکه قوم مسرفون بخط کوفی زرد رنگ ریزتری نوشته شده است (اول و آخر این کتابت بخط ققییر محمد رضا الامامی اصفهانی فی ۱۰۵۹) که از یادآوری محمد رضا الامامی معلوم میگردد: خط ثلثی که آیه* کهیعص و خط کوفی دور آن را نوشته از خطوط زمان گورگانیهاست بنای ایوان

۱- همانطوری که در شماره* قبل نوشته شد آقای اعتضاد پور نویسنده* مقالات اینیه* آستان قدس برحمت ایزدی پیوستند و ما از فرزند محترم ایشان آقای حسین اعتضادپور وکیل پایه* یک دادگستری که یادداشتهای مرحوم والد خود را بی دروغی در اختیار ما گذاشته اند تشکر میکنیم .

منظرهٔ زیبایی از ایوان طلای صحن عتیق که گنبد و گلدهستهٔ زرین رضوی نیز در آن نمایان است .

در عهد امیر علیشیر نوائی و شیبه بخط بایسنغر بن شاهرخ گورگانی بوده که بعداً قسمتی از آن کاشیهای معرق افتاده و چون احتیاج به تعمیر داشته اول و آخر آن کتیبه را که قابل اصلاح نبوده محمد رضا امامی نوشته است .

متأسفانه تعمیراتی که بعد از محمدرضای امامی شده با خطوط نازیبا و کاشیهای معمولی است که هرگاه از پائین دقت شود در حواشی اطراف سر در کاملاً بچشم میخورد .

بنابراین بنای ایوان جنوبی از آثار خیریه امیر علیشیر نوائی بوده نه نصف صحن بدلائل ذیل :

اولاً در پیشانی خروجی این سردر کتیبه‌ای است که بخط زرد و زمینه لاجوردی چنین نوشته شده است (فی ایام دوله السلطان الاعظم والخاقان المعظم مالک الرقاب الامم مولی ملوک العرب والعجم (ابو.وزی) شاه سلطان حسین میرزا بایقرا بهادر خان خلدالله تعالی ملکه کتیبه) (محمد رضا الامامی ۱۰۸۵)

که کلمه (الغا) از وسط سطر افتاده زیرا در اصل کلمه (ابوالغازی) بوده که از القاب سلاطین گورگانی و تیموری و شاه سلطان حسین میرزا بایقرا نیز اطلاق میشده .
ثانیاً در کتیبه موجود میم (معظم) در موقع نوشتن سقط شده که از پائین کاملاً دیده میشود .

ثالثاً محمد رضا امامی عین عبارت قبلی را نوشته و لکن تاریخ برای ایوان امیر علیشیر را که تقریباً سال (۸۸۵) قمری بوده به ۱۰۸۵ تبدیل کرده است . شاید هم مقصودش همان تاریخ ۸۸۵ بوده که موقع رنگ آمیزی کاشی تغییر کرده باشد .

رابعاً تاریخ ۱۰۸۵ در این کتیبه با تاریخ بنا و دوران سلطنت بایقرا و حیوه امیر علیشیر دو بیست سال موخر است .

خامساً تاریخ مربع مستطیل پیش کتیبه محمدرضا امامی ۱۰۵۹ و تاریخ کتیبه پیشانی که در حقیقت یک بنا گفته میشود ۱۰۸۵ و بیست و شش سال موخر است .

پس ممکن است گفته شود که در اثر زلزله ۱۰۸۴ که یکسال قبل از تاریخ ۱۰۸۵ مانند ایوان مزبور خرابی بهم رسانیده و کاشیهایش افتاده است و سال بعد که شاه سلیمان صفوی به اصلاح و مرمت گنبد مطهر پرداخته تعمیرات این ایوان و سر در آن هم عملی شده باشد .

و از نظر احترامی که سلاطین صفوی بسلاطین گورگانی و تیموری داشته‌اند مطلب پیشانی سر در را که قبلاً هم بنام شاه سلطان حسین میرزا بایقرا بوده تغییر نداده اسم آن

پادشاه را باقی گذارده اند تا آثار زمان وی محفوظ بماند .
 شاید هم همانطور که محمد رضا امامی بخط مشقی در مربع مستطیل یاد شده اول و
 آخر کتیبه را بخود نسبت داده در کتیبه پیشانی سردر نیز چنین نوشته‌ای در یکی از حاشیه‌ها
 باشد که از میان صحن با چشم غیر مسلح قابل قرائت بیاشد .
 اینجانب بتمام نظریه خود قوت نمیدهم لکن چون تاریخ مربع مستطیل محمد رضا
 امامی با تاریخ پیشانی سردر بیست و شش سال تفاوت زمان دارد قطعا زلزله ۱۰۸۴ مشهد در
 این تعمیرات، موثر بوده است یا منظور (۸۸۵) بوده .
 ای کاش نویسندگان کتیبه‌ها در هر دوره‌ای از دو دقیقه وقت برای روشن نمودن
 مطالب خودداری نمی‌کردند .
 حال که از قسمت نوشتجات خروجی ایوان طلا فراغت حاصل است به قسمت کتیبه‌های
 داخلی ایوان مزبور می‌پردازیم :
 ایوان طلای صحن عتیق تقریبا در شمال غربی حرم واقع است و شامل پنج غرفه مقرنس
 فوقانی و چهار درب ورودی تحتانی است و بطوریکه گذشت از ابنیه امیر علیشیر نوائی
 وزیر شاه سلطانحسین میرزا بایقرا است .

گوشه ای از مقرنس کاریهای زرین ایوان طلای صحن عتیق

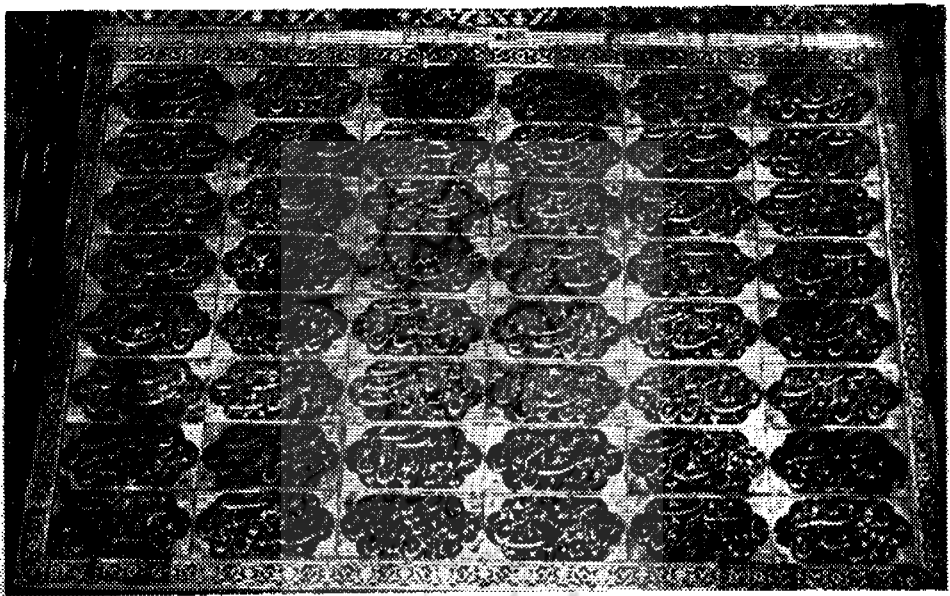
طلاکاری آن بشرح اشعاریکه در محراب (یعنی طاق نمای جنوبی) ایوان با طلاکاری برجسته کنده کاری شده و ذیلادرج میشود از آثارنادر شاه افشا راست که در دوره ایالتخراسان از مال خود موفق بطلای آن شده است .

جبنا زین منظر اعلی که فردوس برین آسمان زین آستان فیض سعادت میرد چشم انجم روشن از گرد و غبار درگهش شهریاران را از این کیوان در تو روز و شب ماه را از مهر میبخشد ضیا آئینه اش رسته در صحن جنان گلدمته ای زرین مهر یا فروزان مشعل نوربست در دست زمین جان فدای روضه ای کز فضل رب العالمین فیض رحمت بین کز اندک اشک، دریکطرفه عین کرد تجدید بنا اینجا سکندر طالعی کلب درگاه امیرالمومنین نادر قلی والی ملک خراسان آنکه از اخلاص و صدق دیده تا فیض نظر از ساقی کوثر مدام هم زفیض او جهان وز نادر افشار گشت چون ز دست جود او اینجا بمصرف میرسد تاج بخش عرصه عالم که از شمشیر او آنکه از چین جبین و قهرمان صولتش لشکر اورا خطاب از غیب شد اصحاب دین شهنه عدلش در آن ملکی که شبگیری کند آبخواه میش از گرگان بود درعهد او در غزلباشی علم تا گشته شخص همتش شد بتوفیق خدا ایوان و گلدمته تمام

از زبان کعبه گفتیم بهر تاریخش (ندیم)

دمبلم زان صفه و ایوان هویدا صد صفاست

(کتبه محمد علی بن سلیمان الرضوی غفر ذنوبهما فی شهر خمس و اربعین و ماة الف ۱۱۴۵ در وسط ایوان طلا بیست و سه بیت اشعار فوق با طلا کتیبه و منبت و برجسته کننده گاری شده و از طلا اسلیمی در وسط هر بیت شعر گردانیده اند .
 اخیرا از نظر تنظیف ایوان طلا و برای آنکه اشعار مرقوم بهتر در نظر آمده و خوانده شود متن ترنجهای هر مصرع را با رنگ لاجورد نقاشی نموده اند که زمینه آبی رنگ با طلای برجسته بسیار زیبا جلوه میکند . متاسفانه چون نقاش اطلاعی از شعر و ادبیات نداشته و شاید

کتبیه زینبی که متضمن قصیده ای غرا در ایوان طلای صحن عتیق است

بیسواد کامل بوده روی اکثر حروف و کلمات را لاجورد گرفته و اشعار بخوبی خوانده نمیشود. نگارنده با اینکه سایر کتیبه ها را فوری میتواند بخواند روی این اشعار بواسطه عمل نقاش سه روز هر روز دو ساعت کار کرد تا بالاخره توانست با قدرت بگوید که اشعار مستخرجه کلمه ای افتاده ندارد .

بالای غرفات مقرنس پنجگانه کتیبه ای بخط ثلث طلا نوشته شده که احادیث وارد بر فضیلت زیارت حضرت رضا علیه السلام است باین شرح :

بسم الله الرحمن الرحيم والحمد لله رب العالمين والصلوة علی خير خلقه محمد و آله الطاهرين و سلم تسليما كثيرا كثيرا . روی عن الصادق جعفر بن محمد عن آبائه عليهم السلام عن

امیرالمومنین علی علیه السلام قال : قال رسول الله صلى الله عليه و آله سدفن بضعة مني بارض خراسان لا يزورها ممن الاوجب الله عزوجل له الجنة و حرم النار على جسده قال علي بن موسى الرضا عليهما التحية و الثناء من زارني علي بعد داري آتيته يوم القيمة في ثلاث موطن حتى اخلصه من احوالها اذا تطايرت الكتب يمينا و شمالا و عند الصراط و عند الميزان و قال النبي صلى الله عليه و آله لعلي عليه السلام : يا ابا الحسن جعل الله قبرك و قبر امن ولدك بقاعا و بقاع الجنة عرصه من عرصاتها يا علي من عمر قبوركم.. كتبه محمد علي بن سليمان الرضوي في ۱۱۴۵

★ ترجمه احاديث شريف ★

بنام خداوند بخشاينده* مهربان و سپاس و حمد فراوان بر خداوند عالميان و درود بي پايان بر محمد رسول و فرستاده* پروردگار و سلام بسيار در بسيار .

روايت شده از راستگوترين خلق جعفر بن محمد امام ششم فرقه* اثني عشرية و او از پدران شيعه و آنها از امير المومنين علي بن ابيطالب عليه السلام كه فرمود: گفت رسول الله ص دفن خواهد شد يكي از پاره‌هاي تن من در زمين خراسان زيارت نميكنند او را مگر آنكه خداوند تبارك و تعالي واجب فرمايد بر او بهشت را و حرام گرداند آتش دوزخ بر جسد او .

فرمود علي بن موسى الرضا ع كه بر او و بر پدرش تحيات فراوان و ثنای بي پايان باد ، هر كس مرا بعد از وفات من زيارت كند منهدم در روز قيامت در سه موضع او را زيارت خواهم كرد تا اينكه ، از هولهاي آن روز نجاتش دهم .

اول موضع كه نامه* عملش را بدست او ميدهند دوم موقع عبور از صراط ، سوم در نزد ميزان .

و فرمود نبي اكرم صلى الله عليه و آله به وجود مبارك حضرت اباالحسن علي بن ابيطالب ارواحنا فداء : يا علي خدا قرار داده است قبر تو و قبری از فرزندان تو را از خانه‌هاي بهشت كه زمين آن از زمين هاي جهنم* الما* وي است . يا علي هر كه تعمير كند قبور ما را تعهد كرده است خدا براي استجابت دعا .

در زير اين كتيبه بقلم خفي نوشته شده است (كتيبه ثلث و نستعليق كه در اين ايوان زرنشان عالي بخط اين بنده* عاصي محمد علي الرضوي است قطاعي آن بيد اهتمام محمد طاهر ولد استاد مسيح شيرازي با تمام رسیده است ۱۱۴۶)

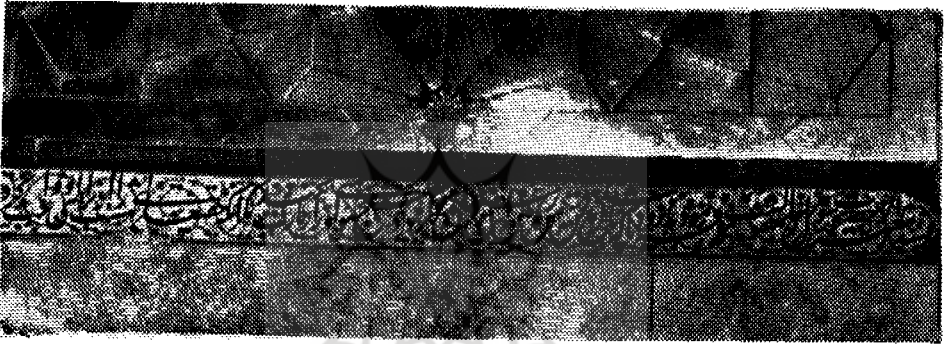
و نیز در زیر آئینه قدی بزرگ که در سمت شرق ایوان نصب است روی قطعه‌ای از طلا

چنین مسطوراست :

(این ایوان رفیع نشان عالی به بنائی استاد علی نقی شاگرد استاد معصوم مشهدی باتمام رسیده است) .

ملاحظه فرمائید در آن تاریخ بحدی مردم مومن بمقام استاد بوده اند که استاد بنا بشاگردی استادش مباحثات میکند .

در غرب ایوان طلا در آزاره ایوان روی سنگ مرمر بسیار عالی با خط نستعلیق خیلی زیبا این حدیث شریف برجسته کنده کاری شده است.

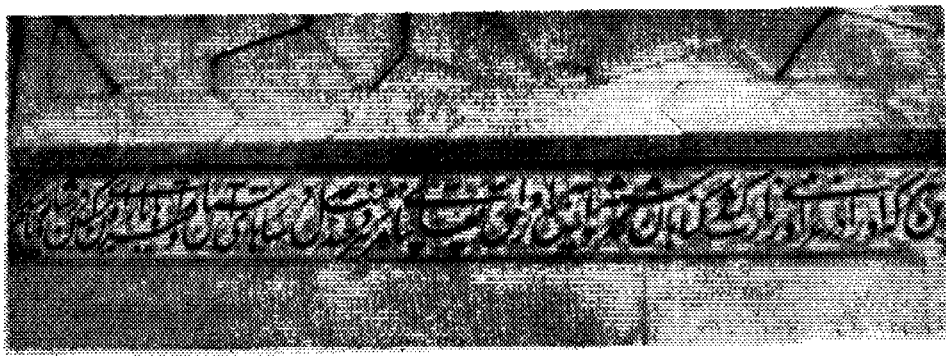

بسد معتبر از حضرت رسول خدا ص منقولست که فرمودند زود باشد که پاره ای از تن من در زمین خراسان مدفون گردد هیچ مومنی او را زیارت نکند مگر آنکه حق تعالی بهشت را از برای او واجب گرداند و بدنش را بر آتش جهنم حرام گرداند و در حدیث معتبر دیگر فرمودند که پاره ای از بدن من در خراسان مدفون خواهد شد هر غمناکی او را زیارت کند البته حقتعالی غمش را زایل گرداند .

در مشرق ایوان در آزاره روی سنگ مرمر سرتاسری مقابل شرح غربی با خط نستعلیق بسیار زیبا این حدیث مبارک برجسته کنده کاری و منبت کاری شده است .

و بسند معتبر منقولست که حضرت امیر المومنین فرمود: که زود باشد مردی از فرزندان من بزهر کشته شود و در زمین خراسان بظلم و عدوان که نام او نام من باشد و نام پدرش نام موسی بن عمران، هر که او را در غربی او زیارت کند گناهان گذشته و آینده او را حق تعالی بیامزد هر چند مثل عدد ستاره های آسمان و قطره های باران و برگ درختان بوده باشد .

کتیبه‌ای بخط نستعلیق بر دیوار ایوان طلای صحن عتیق

در جنوب ایوان طلا در ازاره ایوان که در زیر اشعار پیش گفته شد کتیبه‌ایست که آنهم روی سنگ مرمر عالی و با خط نستعلیق بسیار زیبا کنده کاری شده باین شرح است :

در عهد دولت اعلی حضرت قدر قدرت همایون شاهنشاه جمجاه خسرو گیتی ستان دارا دربان سکندرشان سید سلاطین زمان المویده من عندالله الملك المنان السلطان بن السلطان بن السلطان ناصرالدین شاه قاجار خدالله ملکه و بفرمان فرمائی نواب جناب جلالتمآب شوکت و ابهت نصاب امیر الامراء العظام وزیر دربار همایون حکمران و سردار کل مملکت خراسان ظهیرالدوله العلیه محمد ناصر خان قاجار ایشیک آقاسی باشی دیوان اعلی باتمام رسید .

مجموع کتیبه‌های سه کانه غرب و جنوب و شرق ایوان بدون تاریخ و نام نویسنده است آنچه معلوم است هر سه کتیبه بخط یکفر است و همچنین .

از کتیبه جنوبی استفاده نمیشود که در عهد ناصرالدین شاه چه بنائی باتمام رسیده است مگر گفته شود که سنگهای مرمر ازاره واحادیث منقوره و شاید هم سنگ فرش کف ایوان در این دوره بوده است .

ابعاد ایوان بدینقرار است : عرض ۷٫۸ متر طول ۱۴٫۷ متر ارتفاع ۲٫۱۴ کف ایوان با سنگ خلیج فرش شده و در جلوی آن تمامقداری خارج از طاق از سه جانب زده سنگی نصب است و ازاره ایوان سنگ مرمر السوان نفیس است و از این ایوان چهار در نقره برواق مطهر گشوده میشود .